מפגש יעקב ועשו

וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו: וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמַר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָּ: (בראשית לג ג-ה).[1]

ספרי במדבר פיסקא סט – נשקו בכל לבו או לא

״וַיִּשָּׁקֵהוּ״ - נקוד עליו,[2] שלא נשקו בכל לבו. ר׳ שמעון בן יוחי אומר: הלכה,[3] בידוע שעשו שונא ליעקב. אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.[4]

בראשית רבה עח ט – נשקו או נשכו

וירץ עשו לקראתו וישקהו - נקוד עליו. אמר ר׳ שמעון בן אלעזר: בכל מקום שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב. הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה. כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב - מלמד שנכמרו רחמיו באותה השעה ונשקו בכל לבו.[5] אמר לו ר׳ ינאי: אם כן, למה נקוד עליו? אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו. ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע. ומה תלמוד לומר ויבכו? אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו.[6]

---

[1] לאחר כל הפחדים: ״וירא יעקב מאד ויצר לו – שלא יהרג ושלא יהרוג״ (בראשית רבה עו א), לאחר שהתקין עצמו לכל אפשרות (דורון, תפילה או מלחמה) וחצה את מחנהו (רש״י בראשית לב ט), לאחר המאבק עם המלאך שהקדים וגילה ליעקב את שמו ישראל - מאבק ממנו יצא יעקב והוא ״צולע על ירכו״ (ראו דברינו מאבק יעקב והמלאך בפרשה זו), ולאחר שהפנים שאחרי כל ההבטחות החלומות והברכות ״אין הבטחה לצדיק בעולם הזה״ (דברינו בפרשת ויצא) - הגיע רגע המפגש הגדול והגורלי עם עשו. מה ארע שם? פרץ של רגשות אחווה? השלמה מציאותית של שני הצדדים?

[2] עפ״י מסורת המקרא יש סימון נקודות מעל אותיות המילה ״וישקהו״. ראו בחומשים, בתיקוני הסופרים ובספר התורה. ויש עוד כאלה בתורה, בראשית טז ה: ״יִשְׁפֹּט ה׳ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ״ (קובלנת שרה לאברהם), בראשית יח ט: ״ויאמרו אליו איה שרה אשתך״, דברים כט כח: ״הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם״ ועוד. ראו מסכת סופרים ו ג שמונה את כולם, וכך גם בספרי במדבר פיסקא סט על הפסוק ״או בדרך רחוקה״, ואבות דרבי נתן נוסח א פרק לד ועוד. ניקוד כזה אומר דרשני וכבר הרחבנו בו בדברינו פסוקים שיש עליהם ניקוד. יש איזה רובד סמוי בפסוק שהוא מעבר, אולי אפילו בניגוד, לפשט המילים. מהו כאן? שבעצם זו לא הייתה זו נשיקה אמיתית, לא נשיקה בכל הלב.

[3] כבר העירו החוקרים שבמקורות מדויקים כתוב כאן: ״הלוא״ ולא ״הלכה״. אך כל הדרשות על ״הלכה היא שעשו שונא ליעקב״ כבר קנו להם שביתה בעולמם של הדרשנים ודיוק בכתבי היד לא יקלקל אותן.

[4] מה גרם לעשו להפוך את לבו ולהניח לרגע את ״שנאתו הידועה״ ליעקב״? רגש אחווה פתאומי? מראה הנשים והילדים? עשרים שנות פירוד? אבק הזמן? עפ״י ראו בראשית רבה עח ח הייתה זו התרפסותו של יעקב, שבע השתחוויות עד גישתו עד אחיו: ״אמר ר׳ חנינא בן יצחק: לא זז משתטח והולך, משתטח והולך, עד שהכניס מדת הדין למדת הרחמים״. מעשה אבות סימן לבנים? ראו דברינו אדוני עשו עבדך יעקב בפרשה זו. ראו גם רש״י שמביא בפירושו לפסוק בפרשתנו את שני המדרשים שהבאנו: ספרי למעלה ובראשית רבה עח ח בהערה זו לעיל. כך או כך, עפ״י מדרש ספרי, הדברים אינם כה פשוטים, אמנם: ״בידוע שעשו שונא ליעקב. אלא נהפכו רחמיו באותה שעה״. נראה שיש כאן ניסיון להפריד בין עשו המקראי ובין עשו ההיסטורי הסימבולי לדורות (אדום, רומא, הנצרות). ולהדגיש את ההבדל הגדול ביניהם. זה האחרון של ימי הדרשן, בידוע שהוא שונא ליעקב, לעם ישראל לדורותיו. אבל זה של המקרא, בנם של יצחק ורבקה, נכדם של אברהם ושרה - ״נכמרו רחמיו״, עדיין ממידת הוריו וסבותיו יש בו. ומי הוא הדרשן שמוכן להעביר סכין חד וברור בין עשו ההיסטורי (שתחת צילו חי ונרדף) ובין עשו של המקרא (של התורה)? מי הוא שמציע להיצמד לפשוטו של מקרא ולא להידרש לאירועי הזמן? ר׳ שמעון בר יוחאי. הוא זה שדבר בגנות מלכות רומא ונאלץ בשל כך להסתתר שתים עשרה שנה במערה (מסכת שבת לג ע״ב, בדברינו ויחן את פני העיר בפרשה זו, וכן רבי שמעון בר יוחאי – בין המערה לטבריה בל״ג בעומר).

[5] דרשה זו הפוכה מזו של ספרי. הניקוד על וישקהו חוזר לפשט ומלמד שהייתה כאן נשיקה כנה ואמיתית. ראו הנוסח במקבילה באבות דרבי נתן נוסח א פרק לד: ״רבי שמעון בן אלעזר אומר: נשיקה זו של אמת וכולן אינן לאמת״. ואגב אורחא למדנו את כללי דרישת הנקודות שמעל למילים בתורה. אם הנקודה רבה על הכתב (יש יותר נקודות מאשר אותיות), יש לדרוש מעבר למילים שבפסוק. אך אם הכתב רב על הנקודה (לא כל האותיות מנוקדות), אין לך לדרוש את המילים בפסוק (השאר כאילו מחוקות). כאן יש תיקו. מס׳ הנקודות כמספר האותיות ולכן חולקים ר׳ שמעון בן אלעזר ור׳ ינאי אם דורשים את הניקוד וכיצד. ר׳ שמעון בן אלעזר מטה את הכף השקולה לזכות ואילו ר׳ ינאי רואה באיזון זה רמז לדו-פרצופיות של עשו: בלבו שונא ומבקש לנשוך, ובחיצוניותו – מנשק ואוהב. קפדן היה ר ינאי – ראו הסיפור שלו עם ״האיש המשופע״ (ויקרא רבה טג, מובא בדף השם והשם את דרכו.

[6] בעקבות ר׳ ינאי הולכים מדרשים רבים אחרים. ראו מסכת כלה רבתי פרק ג הלכה ט: ״וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו ... אותה שעה נעשו שיניו כדונג, והכה לחייו בצוארו של יעקב ואיחלש, ועל אותה שעה אמר דוד קומה י״י הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת״. וכן שיר השירים רבה ז א: ״מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צווארו של יעקב אבינו של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג, ומה תלמוד לומר ויבכו? אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו״. וכן הוא בתנחומא בפרשתנו. ובמדרש משלי (בובר) פרשה כו: ״ויפול על צואריו וישקהו ויבכו (בראשית לג ד). נקוד על וישקהו, מלמד שלא בנשיקה ממש של אהבה, אלא של שנאה. אמר ר׳ שמעון בן מנסיא: וכי מה היה חושב עשו הרשע באותה שעה, בכלל אוהב או בכלל שונא? הוי אמר בכלל שונא ... הא למדת שהיה מדבר עם יעקב בפה ושנאה בלבו״. וחריף מכולם, התיאור הציורי במדרש הגדול: ״למה בכו? למה הדבר דומה? לזאב שבא לחטוף את האיל. התחיל האיל לנגחו. נכנסו שיני הזאב בקרני האיל. זה בוכה וזה בוכה. הזאב בוכה שלא יכול לו כלום והאיל בוכה שלא יחזור ויהרגנו״. נראה שככל שארכו השנים והתרבו צרות עם

הפטרות השבתות – השקפת הנביאים

הפטרת תולדות, מלאכי א א: מַשָּׂא דְּבַר ה׳ אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃ אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה׳ וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־ ה׳ וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת נַחֲלָתוֹ תַּנּוֹת מִדְבָּר׃[7]

הפטרת ויצא, הושע יב יג: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃ וּבְנָבִיא הֶעֱלָה ה׳ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃[8]

הפטרת וישלח, עובדיה פרק א: חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲ-דֹנָי ה׳ לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת ה׳ וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה׃ הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךְ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד׃[9]

בראשית רבה ע יב – נשיקות ראויות ונשיקות של תפלות

״וישק יעקב לרחל״ - כל נשיקה של תְּפִלּוּת חוץ משלוש: נשיקה של גְּדוּלָה, נשיקה של פְּרָקִים,[10] נשיקה של פרישות.[11] נשיקה של גדוּלָה: ״ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו וישקהו״ (שמואל א י א). נשיקה של פרקים: ״וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו״ (שמות ד כז).[12] נשיקה של פרישות: ״ותשק ערפה לחמותה״ (רות א יד).[13] רבי תנחומא אמר: אף נשיקה של קריבות שנאמר: ״וישק יעקב לרחל״ - שהיתה קרובתו.[14]

שמות רבה ה י פרשת שמות – נשיקה של חרס

״וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו״ (שמות ד כז) ... אמרו רבותינו: כל הנשיקות של תפלות חוץ משלוש ... אמר רבי שמואל בר נחמן: משל לְזֶהֳבֵי שהביאו לו מוֹנֶיטָה אחת וראה אותה מבפנים של חרס ומבחוץ של זהב. לימים הביאו לו מוניטה שכולה זהב, אמר להם: הראשון חרס היה והיה מצופה זהב. אבל זה כולה זהב. כך נשיקה שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לְפַסְלוּת, שנאמר: ״כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל חָרֶשׂ״ (משלי כו כג), ומה היה סופו: ״שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים וְלֵב רָע״ (סוף הפסוק שם) - שלא בקש לנשקו אלא לנשכו. אבל נשיקה של אהרן ומשה היתה נשיקה של אמת, ועליהן הוא אומר: ״חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ״ (תהלים פה יא).[15]

ישראל מידיו של עשו ההיסטורי, הלך ונעלם עשו המקראי ואיתו הפשט הפשוט שאולי באמת היה כאן רגע של השלמה ופיוס ואולי אפילו אהבת אחים אמיתית.

[7] ראו הדף אהבתי אתכם אמר ה׳ בפרשה זו.

[8] ראו הדף ויברח יעקב בפרשה זו

[99] ראו הדף הפטרת השבת – חזון עובדיה בפרשה זו. סוף דבר, נראה ששיטת ר׳ ינאי וחבורתו 'השתלטה' גם על הפטרות הפרשות העוסקות ביעקב ועשו. או תאמר ההפך, יחס הנביאים לעשו - נביאי בית שני וראשון – היא שגרמה לחיזוק השיטה החשדנית שמתווה ר׳ ינאי.

[10] של מפגשים של מי שלא התראו פרק זמן רב.

[11] של פרידה - של מי שיודעים שלא יתראו פרק זמן רב. ההפך מנשיקה של פרקים – של מי שמזדמנים לפרקים זה עם זה.

[12] פגישת משה ואהרון בדרכו של משה ממדין למצרים.

[13] מרות יצא דוד ומערפה גלית (סוטה מב ע״ב), כך שנשיקה של פרישות ופרידה הפכה לנשיקה של איבה ונשיכה. אבל כאן עדיין מושמת ערפה ונשיקתה לנעמי בשורה אחת עם נשיקת יעקב ורחל, ומשה ואהרון!

[14] נשיקת חרס מול נשיקת חסד! דרשה זו שייכת לפרשת השבוע שעבר, פרשת ויצא – ראו דברינו מפגש יעקב ורחל – נשיקה ובכיה, אבל יש לה נגיעה עקיפה לפרשתנו. צא ולמד לא ממה שנזכר בדרשה זו, אלא ממה שלא נזכר בה. כל הנשיקות הן טובות וראויות: של משה ואהרון, של שמואל ושאול, של נעמי לכלתה, אפילו זו של יעקב לרחל שיש עליה לא מעט תרעומת (ראו במדרש זה עצמו, מעצם התוספת של ר׳ תנחומא ובהמשך שם: ״מה בא זה לחדש לנו דבר ערווה״?). אבל הנשיקה של עשו ליעקב אינה נשיקה של קריבות. היא נשיקה של תפלות, לא נשיקה של פרקים, שלא לדבר על קריבות, גם לא נשיקה של פרישות כנעמי וערפה. אין המדרש מחשיב אותה בכלל! ראו פירוש אבן עזרא על הפסוק ״ישקני מנשיקות פיהו״, שיר השירים פרק א פסוק ב: ״כל נשיקה שהיא בלא למ״ד היא בפה כמו וישקהו. ועם הלמ״ד, ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות, כמו ושקה לי וישק לו וכן וישק יעקב לרחל״. לפי פירוש זה, נשיקת אהרון ומשה, גם אלה שני אחים, הייתה ביד, נשיקה מנומסת, ״כמנהג המדינות״, נשיקה של פרקים אשר נחשבת בעיני המדרש (וממנה לומדים המדרשים שגם נשיקת יעקב לרחל הייתה ראויה, ראו בראשית כט י ובמדרשים שם). ופה יעקב ועשו נופלים איש בזרועות רעהו, מתחבקים ואף בוכים. אך המדרש איננו מוכן להוסיף נשיקה זו לרשימת הנשיקות שאינן תפלות, שלא לדבר על הקריבות והראויות. ״בידוע שעשו שונא ליעקב״ ואין הנחה אפילו לרגע. עשו ההיסטורי מבטל את עשו המקראי. אפילו לא כשיטת ר׳ שמעון בר יוחאי לעיל.

[15] מדרש שמות רבה לוקח צמד מפגשים ונשיקות מבראשית רבה (הלשון: ״אמרו רבותינו״ מעיד על היותו מדרש מאוחר ומצטט) ומתמקד בפגישות ונשיקות אחים: משה ואהרון מזה (המדרש ממוקם בפרשת שמות במפגש אהרון ומשה) ויעקב ועשו מזה. במשל יכולנו להבחין בטון מינורי, הזהבי מאבחן שהמטבע (המוניטה) הראשונה שמראים לו (היו מביאים מטבעות לשולחני שהיה מעריך את שווים) היא של חרס מצופה זהב (היו מוזילים ומפחיתים בערכן החומרי של המטבעות או מפחיתים במשקלם, מעין אינפלציה של ימיהם), אך אינו ממהר להגיב. רק כשמראים לו את המוניטה השנייה שכולה זהב הוא אומר להם: ״הראשון של חרס היה והיה מצופה זהב״. ללמדך, במשל, שגם נשיקת חרס אבל מצופה זהב יש בה משהו. בכל זאת ״וישקהו״ ולא נשכו. אבל בנמשל, הדרשן אינו חושך שבטו מעשו ״שלא ביקש לנשקו אלא לנשכו״ ומצטט את החצי השני של הפסוק במשלי: ״שפתיים דולקות ולב רע״! ראו גם מדרש תנחומא פרשת תולדות סימן ט שממקם את המשל על החרס והזהב ואת הפסוק ממשלי בשלב מוקדם יותר, וזה לשונו: ״ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני. ושלמה צווח: כסף סיגים מצופה על חרס שפתים דולקים ולב רע (משלי כו כג). למה עשו

אבן עזרא בראשית לג ד – לא חשב לעשות רע לאחיו

הדרש על נקודות וישקהו טוב הוא לעתיקי משדיים, כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו, והעד ויבכו, כאשר עשה יוסף עם אחיו.[16]

מדרש אגדה (בובר) בראשית מג כט – הקשר עם מפגש יוסף ובנימין

״וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ״ - כשראה אותו שמח שמחה מרובה. ״וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי״ - ולמה לא אמר ישמרך או יברכך? מפני שבעת שבא עשו ואמר ליעקב: ״מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך״ (בראשית לג ה), ובירך יעקב לבניו בלשון חנינה. ועדיין בנימין היה במעי אמו, ולא היה בכלל ברכה זו עם אחיו. ובשביל זה בירך יוסף לבנימין בלשון חנינה, עד שיהיה בכלל הברכה.[17]

וַיָּשָׂב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה: וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת ... וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן ... וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה ... וַיִּצֶּב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (בראשית לג סוף הפרק).[18]

וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: (בראשית לו ו).[19]

וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו (בראשית לה כז-כט).[20]

היה דומה? למולייר (מיחם) שמבחוץ הוא של זהב, ומרגליות קבועות בו, אלא מבפנים הוא של חרס. כך היה עשו אומר לאביו: הנני, ובלבו היה אומר מתי ימות, שנאמר: ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (בראשית כז מא), הרי: כסף סגים מצופה על חרס״. והדברים נמשכים אל זרעו של עשו: ״וכן אתה מוצא שזרעו של עשו המן אומר בלבו״, היינו אחד בפה ואחד בלב. ראו המדרש שם. ראו גם דברינו החרס והזהב בדפים המיוחדים.

[16] הכוונה, עפ״י הפסוק בישעיהו כח ט: ״אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם״, לתינוקות של בית רבן שזה עתה נגמלו והולכים לבית הספר. ראו פירוש רד״ק על הפסוק וכן גמרא עבודה זרה ג ע״ב. זה כינוי מזלזל של אבן עזרא בכל הדרשנים שמספרים בגנותו של עשו שרצה לנשוך את יעקב וכו׳ (אולי גם לא מחשיב אבן עזרא את כל הדרשות על אותיות שמנוקדות בתורה שאינן אלא דקדוקי סופרים). אין מקרא יוצא מידי פשוטו ואין עשו של המקרא יוצא מאנושיותו, טוען אבן עזרא. הבכי הוא שמעיד על אמיתות הנשיקה. אין הבכי של יעקב ועשו בפגישתם שונה מזה של יוסף ובנימין בהתוועדותם. פירוש זה של אבן עזרא משתלב היטב עם פירושו לפסוק ״ישקני מנשיקות פיהו״ שהבאנו בהערה 11.

[17] מדרש זה הוא בפרשת מקץ, על מפגש אחר של אחים שלא ראו זה את זה שנים רבות: יוסף ובנימין. ברובד הפשוט (פשט המדרש), הדרשן מסביר מדוע יוסף משתמש בלשון ״יחנך״ ולא ״יברכך״ או ״ישמרך״ כשהוא רואה את בנימין. זאת, משום שבנימין עדיין לא היה בעולם בשעה שיעקב אומר לעשו: ״הילדים אשר חנן אלהים את עבדך״ ולא זכה לברכה זו. יוסף משלים לבנימין, שעדיין לא נולד בשעת מפגש האחים, את הברכה שחסר מיעקב אביו כשהלה פוגש את עשו אחיו. עד כאן ׳מדרש כפשוטו׳. אך אולי מסתתר כאן רובד נוסף של דרישת המדרש. המדרש יוצר השלכה לאחור ממפגש יוסף ובנימין למפגש יעקב ועשו, שניהם, אחים מאותה אם (יעקב ועשו הם גם אחים תאומים!). יוסף היה בחיים בשעת המפגש בין אביו לדודו. מה נחרט בזיכרונו ממפגש זה? מה לקח לעצמו כצעיר הילדים מסערת הפגישה? את המאבק או את הפיוס? את ״וישקהו״ של קהו שיניו ונעשה צווארו כשיש, את האיל והזאב שהסתבכו זה בזה, או את הבכי, את ההתפייסות והחנינה שהיו שם בסוף? האם כאן כבר קיבל יוסף את ההחלטה שהוא ואחיו לא יהיו כמו אבותיו ואבות אבותיו וילכו ביחד לטוב ולרע? האם נוכל לצרף סיבה נוספת מדוע התוודע בסוף יוסף לאחיו? ראו דברינו בנושא זה בפרשת ויגש וכן דברינו לו ישטמנו יוסף בפרשת ויחי.

[18] המפגש הדרמתי בין יעקב ועשו מסתיים בטון מינורי ולכאורה בכניעה של עשו. עשו חוזר לארץ שעיר ואין שום מריבה על ירושת האבות. יעקב מבטיח שהוא יבוא אחריו לארץ שעיר, אבל נראה ששניהם יודעים שאין זו הבטחה רצינית (חז״ל דורשים אותה על ימות המשיח ״ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו״, ראו בראשית רבה עח יד). הנשיקה הייתה בסוף נשיקה של פרישות ופרידה ומזכירה את נשיקת ערפה לרות. שם נפרדים ולא נפרדים מקרובנו – שכנינו העמונים וכאן נפרדים ולא נפרדים מאחינו – שכננו בני עשו. עם שני עמים אלה ועם המואבים היו לבני ישראל מספר רב של מפגשים ומלחמות. ראו דברינו בכניסה לארץ – המפגש המחודש עם השכנים הקרובים שלנו בפרשת כי תצא. ניחא שעשו מתנחם מרצונו להרוג את יעקב ולא מקיים את: ״יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי״ (בראשית כז מא), אבל איפה ההתחשבנות על: ״ויעקבני זה פעמיים״? ״את בכורתי לקח״? איפה המענה על: ״ויזעק זעקה גדולה ומרה״? על פי חז״ל, המענה הוא בשושן הבירה, בזעקה הגדולה של מרדכי. ראו בראשית רבה פרשת תולדות סז סימן ד: ״א״ר חנינא: כל מי שהוא אומר שהקב״ה ותרן הוא, יתוותרו בני מעיו, אלא מאריך אפו וגובה את שלו. זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו, דכתיב: כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה״. והיכן נפרע לו? בשושן הבירה, שנאמר: ויזעק זעקה גדולה ומרה״ (אסתר ד א). ועל כך הרחבנו בדברינו על חרדה ועל צעקה בפרשת תולדות.

[19] הדברים חוזרים ונשנים ביתר שאת בסוף פרשתנו, בפרק לו, פרשת אלופי אדום אשר זכו להעמיד שמונה מלכים ״לפני מלוך מלך לבני ישראל״. פסוקים אלה הם ממש חזרה על היפרדות אברהם ולוט, בה אברהם בעצם סילק את לוט מארץ כנען (ראו בראשית רבה מא ה על הפסוק: ״אם השמאל ואיימינה ואם הימין ואשמאילה״). מה קורה כאן? מה פשר התקפלות זו של עשו? האם זו תוצאת המפגש של יעקב המתרפס לפני אחיו הגדול והחזק? האם יכולה התקפלות זו להאיר את כל המפגש של יעקב ועשו באור אחר לגמרי? האם באמת עשו המקראי שונה לגמרי מעשו הנורא והאיום של שר ההיסטוריה? מקוצר זמן ויריעה, נעצור כאן נישאר ב״צריך עיון״. וכבר זכינו להשלים נושא זה ולהרחיבו בדברינו יעקב ועשו – סגירת החשבון?.

[20] לאחר המפגש הדרמטי עם עשו והפרידה פעמיים, הרי לנו מפגש נוסף, אולי האישי האחרון בין שני האחים התאומים, לפני שיתחילו המפגשים ההיסטוריים הגדולים בין צאצאי שני האחים וסמליהם: אדום, רומי וכו׳. לרגע מתאחדים יעקב ועשו וחולקים כבוד אחרון ליצחק אביהם. רבקה, יכלה אולי לרוות נחת לרגע בעת שנבואתה הקשה ״למה אשכל שניכם ביום אחד״ לא התקיימה, אבל רבקה כבר לא בין החיים. למפגש קצר זה סביב מיטתו של יצחק נדרשו הפרשנים והמדרשים, מהם שמשבחים את עשו ומדגישים

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: אחרי כל זאת, האם נפרדו באמת יצחק ועשו? כן ולא. על כך, כאמור בדברינו המשלימים דף זה פרידת יעקב ועשו – סגירת החשבון?.

שהתורה מקדימה את עשו ליעקב, ומהם ״שמלבים את האש״ ומפליגים בריב שהיה סביב מערת המכפלה. ראו דברינו מות יצחק ורבקה בפרשה זו. לענייננו כאן, הרי לנו עוד סיום מינורי ושקט לסערת המפגש של יעקב ועשו שיכולה אולי ללמדנו, בהשלכה לאחור, על טיב המפגש בפרשתנו.